

اثر رشوه خواری بر سلامت مالی بانک های اسلامی

وحید بخردی نسب^۱

فاطمه ژولانژاد^۲

تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۲/۲۱

تاریخ دریافت: ۹۶/۰۴/۰۳

چکیده

بانکداری اسلامی به سرعت در تمام جهان در حال رشد و به طور فزاینده‌ای به عنوان یک جایگزین حیاتی از تأمین مالی به رسمیت شناخته می‌شود. بویژه در سال‌های اخیر که سرمایه‌گرایی محدودیت‌ها و ضعف‌های خود را نشان داده است. با این وجود، این رشد نجومی بانکداری و سرمایه‌گذاری اسلامی همراه با سطح بالایی از رشوه‌خواری (فساد) به همراه بوده است، که تبدیل به آفتی برای بسیاری از کشورهای اسلامی گشته است. بیماری رشوه‌خواری مانع می‌شود که بانکداری اسلامی مسیری مؤثر و معنادار برای کاهش فقر و توسعه اقتصادی باشد. بر این اساس هدف از پژوهش حاضر ارزیابی اثر رشوه‌خواری بر سلامت مالی بانک‌های اسلامی می‌باشد. جامعه‌آماري مطالعه حاضر شامل کلیه بانک‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی دوره زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴ می‌باشد. حجم نمونه بر اساس روش حذف نظام‌مند انتخاب شده و بر این اساس ۲۳ بانک به عنوان نمونه مبنای بررسی فرضیه پژوهش قرار گرفت. روش بررسی فرضیه پژوهش و برازش مدل پژوهشی با استفاده از نرم افزار اقتصادسنجی استاتا با رویکرد گشتاورهای تعمیم یافته صورت پذیرفته است. شواهد پژوهش حاکی از آن است که با تشدید رشوه‌خواری در سطح کشور سلامت مالی بانک‌ها کاهش یافته و رشوه‌خواری اثر معکوسی بر سلامت مالی بانک‌ها دارد. به عبارتی فساد مالی در کشور سلامت مالی بانک‌ها را به خطر می‌اندازد.

واژه‌های کلیدی: بانکداری اسلامی، سلامت مالی، رشوه‌خواری، داده‌های پانل پویا.

۱- دانشجوی دکتری حسابداری، گروه حسابداری، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران. (نویسنده مسئول)
Vahid.BekhradiNasab@gmail.com

۲- دانش‌آموخته‌ی کارشناسی ارشد حسابداری، گروه حسابداری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.

۱- مقدمه

سرانه، سهم مسلمانان در جمعیت و وضعیت آن‌ها به عنوان تولید کننده نفت دانست (یوسفی^۴، ۲۰۱۳). این رونق سرمایه‌گذاری اسلامی به تأمین نیازهای مسلمانان کمک می‌کند تا دارایی‌هایی را بدست آورند که مورد احترام مذهب آن‌ها است و این دارایی‌ها اشاره به دارایی‌های حلال دارد. دلیل پیشرفت عظیم بانکداری اسلامی به عقلانیت و کارآیی تکیه دارد که توسط مسلمانان و کشورهای غیر مسلمان تجربه شده است. متأسفانه سطح بالای رشوه‌خواری در اکثر کشورها، که بانک‌های اسلامی در آن‌ها کار می‌کنند، ممکن است رشد آن‌ها را کند و بر سلامت آن‌ها اثر بگذارد (پارک^۵، ۲۰۱۲).

رشوه‌خواری مانعی جدی برای تحرک و اختصاص مؤثر منابع می‌باشد. به علاوه، رشوه‌خواری به قیمت فعالیت‌های حیاتی برای ریشه‌کنی فقر و توسعه اقتصادی پایدار، منابع را منحرف می‌سازد. رشوه‌خواری نشان‌دهنده مانعی بزرگ در جهت توسعه و رشد اقتصادی می‌باشد. همچنین می‌تواند از طریق وخیم‌تر کردن مشکلات در مورد وام‌های بد در بخش‌های بانکی و با اثرگذاری منفی بر نرخ ناخالص پس انداز ملی با تشویق فرار سرمایه، رشد اقتصادی را کند سازد (عبید و همکاران^۶، ۲۰۱۴).

رشوه‌خواری را می‌توان رفتار تقلب‌آمیز یک مقام اداری دانست که به دنبال بهره شخصی غیرقانونی است. این شامل دادن یا گرفتن رشوه یا هدایای نامتناسب، پول‌شویی دوبرابر معامله، منحرف کردن وجوه، مبادلات زیرمیزی و غیره تعریف کرد (علی و دالی^۷، ۲۰۱۰). رشوه‌خواری در تعالیم اسلام ممنوع (حرام) است و احادیث بی‌شماری از پیامبر اسلام (ص) در رابطه با ممنوعیت آن ذکر شده است. به علاوه، از عبدالله ابن عمر نقل شده که پیامبر اسلام (ص) فرمودند: «لعنت خدا بر رشوه دهنده و رشوه گیرنده». این یعنی رشوه‌خواری در اسلام گناه بزرگی است. مسلمانان نباید تحت هیچ شرایطی و در هیچ موردی رشوه بگیرند یا بدهند. بنابراین، مبادلات مسلمانان (معامله) نباید شامل هیچ‌گونه رشوه باشد. از این‌رو،

مغایرت‌های آشکاری بین تعالیم اسلامی و سیستم‌های بانکی وجود دارد، که طی سه قرن گذشته ظهور نموده است (بوقاتف^۱، ۲۰۱۵). پرداخت وام بر پایه بهره، یک مؤلفه اصلی رویه بانکداری مدرن می‌باشد. در حالی که طبق تعالیم اسلامی، مصداق ربا است و مقدار افزوده شده به اصل وام، نوعی بهره و ربا محسوب می‌شود. ربا طبق قوانین، قرآن و سنت، ممنوع و حرام است. زیرا خود پول ارزش ذاتی ندارد. پس اصل اول بانکداری اسلامی دریافت سود شرعی است (بیک و همکاران^۲، ۲۰۱۳).

در ایران بر خلاف اسلامی بودن بانک‌های آن، به دلیل نرخ‌های بالایی که در تسهیلات اعطایی به مشتریان، اخذ می‌نمایند، اخیراً اعتراض جامعه روحانیون، طلاب و مراجع تقلید را در آورده است. همچنین سیستم سرمایه‌گذاری اسلامی پرداخت یا دریافت هر گونه نرخ بازده ثابت و یا از پیش تعیین شده را ممنوع می‌داند. زیرا شرع و قانون اسلام ساختن پول از پول را غیر مجاز می‌داند. ثروت از طریق سرمایه‌گذاری روی دارایی‌ها قابل افزایش است. پس اصل دوم بانکداری اسلامی تسهیم بهره و ضرر است. این اصل، مکمل اصل اول می‌باشد (لوییز و همکاران^۳، ۲۰۱۲).

بانک‌ها، روی وام‌های اعطا شده بهره ثابتی از مشتریان خود مطالبه نمی‌کنند. اما آن‌ها با تقسیم بهره پاداش می‌گیرند. ریسک کسب و کار را باید تقسیم کرد تا از تحمیل خطر ناروا روی طرفین اجتناب شود. این اصل اتحاد و برادری بین طرفین را تقویت می‌کند. پس اصل سوم، ممنوعیت عدم قطعیت‌های قرارداد مالی اسلامی است که عقود بانکداری اسلامی نامیده می‌شود که می‌تواند منجر به سوء استفاده یکی از طرفین از دیگری شود. البته نوعی توسعه یافتگی اندک در شاخه بانکداری و پرداخت تسهیلات و سرمایه‌گذاری در اکثر کشورهای اسلامی نظیر ایران آشکار است و دلیل آن را می‌توان اشاعه صنعت بانکداری اسلامی، وابستگی مثبتی با درآمد

توضیح قابل قبول گسترش رشوه خواری در اکثر کشورهای اسلامی این است که برخی افراد به تعالیم اسلام پایبند نیستند. قیود درونی مثل عقیده (ایمان و اعتقاد) باید در مبارزه با رشوه خواری، از قیود بیرونی (آموزش، قانون و زیرساختارهای سازمانی) حمایت کند. سطوح بالای رشوه خواری در کشورهای اسلامی را می توان با ضعف قیود بیرونی و عدم وجود قیود درونی توضیح داد. با این وجود، با گذری بر پژوهش های انجام شده مرتبط با حسابداری اسلامی و با ارزیابی ارتباط بین اسلام و رشوه خواری، مشخص می شود که هیچ رابطه ای بین درصد جمعیت کل مسلمانان و رشوه خواری وجود ندارد. همین طور مشخص می شود که رشوه خواری ارتباط معکوسی با مذهب سلسله مراتبی دارد (باله و همکاران^۱، ۲۰۱۴).

بر این اساس هدف اصلی این پژوهش بررسی واکنش سلامت مالی بانک های اسلامی نسبت به رشوه خواری است. بدیع بودن این مطالعه شامل به کار گیری سطح رشوه خواری به عنوان یک تعیین کننده برای ریسک عدم پرداخت وام ها در بانک های اسلامی است. اهمیت و ضرورت انجام این پژوهش و همچنین تحلیل این موضوع به چند دلیل جالب و مورد نیاز کشور ایران و جامعه بانکداری است. نخست اینکه، بانک های اسلامی طبق تعالیم اسلام عمل می کنند که رشوه خواری را رد و آن را گناهی زشت می داند. دلیل دوم اینکه، این بانک ها تحت کنترل کمیته شرعی هستند که نقش آن تضمین تطابق معاملات بانک با اصول اسلام می باشد. بنابراین، یک ارتباط قابل توجه نهایی بین رشوه خواری و تأمین مالی زیان آور باعث می شود در مورد کارآمدی این کنترل سئوال پیش آید. دلیل سوم اینکه مفهوم ریسک اعتباری بین بانک های اسلامی و بانک های رایج متفاوت است. اسلام مسئله بدهی را خیلی جدی می گیرد و در مورد آن هشدار می دهد. مسلمانان نباید بدهی را متعهد شوند، مگر در موارد ضروری. اگر مسلمانان مجبور شوند وام بگیرند، باید آن را محترم شمرده و تسویه نمایند. در این رابطه، پیامبر اسلام (ص) می فرماید اگر مرد بدهی

خود را نپردازد، وارد بهشت نخواهد شد. با این وجود، واقعیت با رفتار اخلاقی تعریف شده توسط اعتقادات و تعالیم اسلام تفاوت دارد. به علاوه، وام دهی بانک ها طی سال های اخیر به چندین برابر رسیده است. بنابراین، ارزیابی عوامل تعیین کننده سرمایه گذاری زیان آور اهمیت زیادی دارد. با توجه به اینکه مشکل بدهی های غیر اجرایی به میزان زیادی بیان کننده دلیل اصلی شکست بانک می باشد. زیرا عدم پرداخت وام ها تهدید جدی برای پایداری سرمایه مالی می باشد. در حالی که عدم وجود داده در مورد سطح رشوه خواری بانک ها اسلامی باعث احتیاط در انجام و اجرای پژوهش می شود، این مطالعه یافته های ارزشمندی دارد. به عبارتی یافته های این پژوهش اثبات می نماید که رشوه خواری مانع از اختصاص مناسب منابع بانک ها می شود. بعلاوه، مسئله سرمایه گذاری زیان آور را وخیم تر می کند و این اثر منفی، برای بانک هایی که در کشورهایی با سطح رشوه بالا و قابل توجه تر قرار دارند، بیشتر است.

ادامه مطالعه حاضر به صورت زیر دنبال می شود. بخش بعدی در قالب مروری بر مبانی نظری و پژوهش های پیشین، شواهدی را مورد عوامل تعیین کننده سلامت مالی بانک ها و ریسک اعتباری، رشوه خواری و سلامت مالی بانک ها و اثر سایر عوامل بر سلامت مالی بانک ها بیان می کند. در ادامه متغیرهای پژوهش و سپس فرضیه های در مورد نقش پیش بینی شده هر متغیر ارائه می شود و سپس روش اجرای پژوهش بیان می شود. در نهایت یافته های تجربی، نتیجه فرضیه و بحث و نتیجه و ارائه پیشنهادها بیان می شود.

۲- مبانی نظری و مروری بر پیشینه پژوهش

بانک های اسلامی با مشکل سرمایه گذاری های زیان آور مواجه هستند؛ زیرا معمولاً وام های بدون بهره (قرض الحسنه) اعطا می کنند (بارث و همکاران^۲، ۲۰۰۹). عدم دریافت این مطالبات و بازپرداخت اقساط از سوی مشتریان ممکن است به دلیل نقص خود بانک باشد، زیرا در ارزیابی اعتبار و اعطای آن به مشتریان

احتیاط نمی‌کند. در ایران کمتر بانکی وام بدون بهره اعطاء می‌نماید. طی سال‌های اخیر بانک‌های دولتی و تخصصی وام‌هایی با نرخ بهره‌های بین ۱۴٪ تا ۲۲٪ به مشتریان اعطاء می‌نمایند. آن دسته از بانک‌هایی هم که وام‌هایی با بهره ۴٪ به مشتریان اعطاء می‌نمایند، سپرده مشتریان را به مدت چندماهه بدون پرداخت سود نزد خود نگه می‌دارند. سپس وام را به صورت ۴٪ به مشتریان اعطاء می‌نمایند. تشریح این داستان بدین صورت است که بانک‌ها طی چند ماهی که سپرده مشتریان را در اختیار دارند و سپس بر اساس آن به مشتریان وام می‌دهند، یک بهره ۴٪ به علاوه سود سپرده مشتریان که نزد خود نگه داشته‌اند و سود آن را به مشتریان پرداخت نکرده‌اند، را از پرداخت وام منتفع می‌شوند. این بهره‌های بالای بانکی و عدم پرداخت آن از سوی مشتریان سلامت مالی بانک‌ها را به خطر می‌اندازد. قدر مسلم رفته رفته اعمال وام‌هایی با سودهای بالا، فساد مالی را در کشور و سیستم مالی و اقتصادی بوجود می‌آورد. البته مساله تشدید فساد مالی در اقتصاد کشور به اعتقادات مذهبی مردم بستگی دارد. مردم ایران، سالیان متمادی است که دین اسلام را پذیرفته و حرام را از حلال جدا می‌کنند. ولی هنگامی که نرخ بهره‌های وام، بیش از میانگین وسع پرداختی و درآمدهای مردم باشد، اثر بدی بر نرخ عدم بازپرداخت وام‌ها می‌گذارد. در ادامه به مروری بر مبانی نظری پرداخته شده و متغیرهای پژوهش تشریح می‌شوند.

• سلامت مالی بانک‌های اسلامی

سلامت مالی بانک‌ها و موسسات اعتباری نقش مهمی در رشد، توسعه و ثبات اقتصادی کشورها دارد. نه تنها بانک‌های تجاری بلکه موسسات اعتباری نیازمند بررسی منظم سلامت مالی به منظور اطمینان از بخش خصوصی در سیستم مالی کشور و حفاظت از منافع سپرده‌گذاران، وام‌دهندگان، سهامداران و سایر ذینفعان می‌باشند. سرمایه مناسب و کافی یکی از شرایط لازم برای حفظ سلامت نظام بانکی است. آقای چادگان و بخردی‌نسب (۱۳۹۷) معتقدند که امروزه مشکل رایج برخی از مؤسسات و نهادهای مالی،

چگونگی تأمین منابع و درآمد است. بانک‌ها به اتکای سرمایه خود در مقابل زبان‌های ناشی از عدم بازپرداخت وام‌های اعطاشده، شرایط نامساعد بازار و برخی تنگناهای عملیاتی ایستادگی می‌کنند (فتاحی و همکاران، ۱۳۹۶) و هر یک از بانک‌ها و موسسات اعتباری برای تضمین ثبات و پایداری فعالیت‌های خود باید همواره نسبت مناسبی را میان سرمایه و ریسک موجود در دارایی‌های خود برقرار نماید، تا ریسک عدم پرداخت وام‌ها به صفر رسد (بوقاتف، ۲۰۱۵). کارکرد اصلی این نسبت حمایت بانک در برابر زیان‌های غیرمنتظره و نیز حمایت از منافع خیل عظیم سپرده‌گذاران و اعتباردهندگان است. این نسبت رابطه معکوسی با سلامت مالی در نظام بانکداری اسلامی دارد (بیک و همکاران، ۲۰۱۳). هر چقدر این نسبت در حد پایینی نگهداری شود، به منزله دارا بودن سلامت مالی در آن بانک می‌باشد و بالعکس. همچنین سلامت مالی بانک‌ها از ابعاد دیگر هم بررسی می‌شود.

با توجه به این که سپرده‌ها یکی از کم خرج‌ترین منابع تأمین مالی برای بانک‌ها هستند، برای تعدادی از بانک‌ها پر هزینه و برای تعدادی دیگر از بانک‌ها حتی غیر ممکن خواهد بود که کمبود سپرده‌ها را با دیگر منابع تأمین وجه جبران کنند. بنابراین تعدادی از بانک‌ها قادر نخواهند بود که وجوه مورد نیاز قابل اعطای وام را برای حفظ سطح وام‌دهی خود به دست آورند و از این‌رو عرضه وام‌هایشان کاهش می‌یابد. آن‌گاه متغیرهای مالی که سلامت مالی بانک‌ها را اندازه‌گیری می‌کنند، می‌توانند نقش مهمی ایفا کنند، بدین معنی که بانک‌هایی که ترازنامه‌های ضعیفی دارند، بیشتر از بانک‌هایی که ترازنامه‌های قوی دارند، تحت تأثیر رشوه‌خواری و فساد مالی قرار می‌گیرند (بودریگا و همکاران^{۱۰}، ۲۰۰۹). پس عملکرد ضعیف وام‌دهی به مشتریان و وام‌دهی بیش از حد به مشریان و در نتیجه افزایش ریسک عدم پرداخت وام‌ها، منجر به کاهش سلامت مالی می‌شود. نتایج پژوهش‌های پیشین نظیر آهن و اسمیت^{۱۱} (۱۹۹۵)، بلوندل و باند^{۱۲} (۱۹۹۸)، سالس و سارینا^{۱۳} (۲۰۰۲)، امام و کاپودار^{۱۴} (۲۰۱۰) و

لوییز و همکاران (۲۰۱۲) نشان داده‌اند که افزایش ریسک عدم پرداخت وام‌ها و عملکرد ضعیف وام‌دهی به مشتریان ریشه در فساد نظام مالی در بعد کلان و میزان فساد موجود در میان مقامات دولتی و سیاست-مداران‌شان دارد. کاهش سلامت مالی بانک‌های اسلامی به منزله افزایش شاخص فساد در کشورها بوده که ریشه در رانت و رشوه‌خواری‌ها دارد. در ادامه به بررسی شاخص درک یا احساس فساد و رشوه‌خواری پرداخته می‌شود. ولی ضعف در سلامت بانکی به طور صددرصد ناشی از رشوه‌خواری و فساد در نظام مالی نمی‌باشد. عواملی دیگر هم بر نظام سلامت بانکی موثر است. هر چند اثر آن‌چنانی بر سلامت مالی بانک‌ها نداشته ولی بخودی‌خود بی‌تاثیر نمی‌باشند. به عبارت دیگر به مثابه رشوه‌خواری، سلامت مالی را نقض نمی‌کنند، ولی تشدید می‌نمایند (مسعود و همکاران^{۱۵}، ۲۰۱۲). این پارامترها عبارتند از عوامل اقتصاد کلان و عوامل ویژه بانک که احتمال می‌رود، به نوبه خود اثرات منفی یا مثبتی بر ارتباط بین رشوه‌خواری و سلامت مالی بانک‌های اسلامی داشته باشند، که در ادامه به صورت نظری به ارتباط آن‌ها پرداخته خواهد شد.

• رشوه‌خواری

سازمان بین المللی شفاف‌سازی، با استفاده از شاخص درک یا احساس فساد^{۱۶}، کشورها را بر حسب میزان فساد موجود در میان مقامات دولتی و سیاست-مداران‌شان، رتبه‌بندی می‌کند. به عبارت دیگر این معیار، شاخصی است که رتبه فساد در بخش عمومی یک کشور را در میان سایر کشورهای جهان نشان می‌دهد و گزارش‌های سالانه خود را بر پایه معیارهایی از جمله بررسی مدیریت دولتی در کشورها، شرایط دسترسی شهروندان به خدمات عمومی، ساختار حقوقی و قضایی حاکم در کشورها و موقعیت فعالیت بخش خصوصی تهیه می‌کند. بانک جهانی فساد مالی را سوء استفاده از قدرت و اختیارات دولتی به منظور تامین منافع شخصی تعریف می‌کند. از تعریف مذکور نباید چنین برداشت کرد که فساد مالی مربوط به بخش دولتی است. در مواردی از فعالیت‌های بخش

خصوصی که دولت آن‌ها را تنظیم و کنترل می‌کند نیز فساد مالی وجود دارد (رهبر و همکاران، ۱۳۸۱). مدیر اجرایی سازمان بین المللی شفاف‌سازی اعتقاد دارد که این تنها دولت نیست که مسئول کاهش فساد است. مجلس، نهادهای مدنی، صاحبان مشاغل، رسانه‌ها و حتی شهروندان عادی نیز در کاهش فساد مسئول هستند. از آن‌جا که فساد برای همه نامطلوب است، مبارزه با آن نیز یک مسئولیت مشترک است. زمانی که رهبران و مقامات بلندپایه یک کشور از قدرت خود در به‌کارگیری بودجه‌های دولتی برای منافع شخصی سوءاستفاده می‌کنند، رشد اقتصادی و همه تلاش‌ها برای توقف فساد کمرنگ می‌شوند (ضریبی و بوجلین^{۱۷}، ۲۰۱۱). به عبارتی اگر رهبران سیاسی و دیوانسالاران عالی مقام به عنوان الگوها یا سوسه‌های ثروت اندوزی یا هنجارشکن و ضد اخلاق عمومی شناخته شوند، مقامات سطح پایین‌تر و اعضای جامعه نیز ممکن است از آنان پیروی کنند. به این ترتیب، حتی در صورت وجود قوانین رسمی به منظور پشتیبانی از حاکمیت واضح و روشن، رشوه‌خواری و فساد به یک هنجار تبدیل می‌شود. به خاطر نقش عمده دولت در بیشتر اقتصادهای در حال توسعه، فرصت‌های فساد، اغلب بی‌شمار است (پوریانسب، ۱۳۹۲).

فساد عظیم در شرکت‌های بزرگ نه تنها حقوق بشر را برای فقیرترین افراد با بن‌بست مواجه می‌کند، بلکه برای حکومت‌ها هم مشکلات و بی‌ثباتی ایجاد می‌کند (بوقاتف، ۲۰۱۵). اقتصادهای دارای رشد سریعی که دولت‌هایشان از شفافیت سرباز می‌زنند و فساد را تحمل می‌کنند، موجب ایجاد فرهنگ معافیت از مجازات می‌شوند و در چنین فضایی فساد رشد می‌کند. شفافیت بین‌الملل مبارزه با فساد در تشکیلات دولتی و همچنین موسسات عمده خصوصی است و موضوعاتی مانند رشوه‌خواری، قانون شکنی و موارد دیگر سوءاستفاده از قدرت را در رده‌های مختلف دولتی و اقتصادی زیر نظر دارد (مکری و همکاران^{۱۸}، ۲۰۱۴).

در پیمایش‌هایی که از آن‌ها برای محاسبه این شاخص استفاده می‌شود، سؤالاتی درباره رشوه‌گیری مقام‌های دولتی، کلاهبرداری در خریدهای دولتی، اختلاس و میزان قوت و تداوم سیاست‌های ضد فساد (فساد بوروکراتیک و فساد سیاسی) در کشورها پرسیده می‌شود و رتبه هر کشور در شاخص ادراک فساد براساس میانگین رتبه کشور در سایر پیمایش‌ها و با استفاده از یک روال آماری خاص برای محاسبه میانگین، تعیین می‌شود. در حالی که در هر کشوری اولویت خاصی برای مفهوم فساد وجود دارد. ممکن است کشوری میزان دریافت و پرداخت رشوه بالایی داشته باشد و در رتبه‌بندی، رتبه پایین‌تری کسب کند، اما از جهات دیگر وضعیت بهتری داشته باشد و کشور دیگر از نظر میزان دریافت و پرداخت رشوه در وضعیت بهتری باشد، اما از نظر سایر موارد (مثلاً پولشویی و غیره) در وضعیت بدتری قرار گرفته باشد و برعکس. با این حال، این ویژگی‌ها اقتضا می‌کند تا شاخص جامع و کاملی از فساد سنجیده شود، به طوری که نمای کاملی از فساد را در کشورها نشان دهد.

این شاخص در سال ۱۹۹۵ به عنوان یک شاخص ترکیبی به منظور استفاده در اندازه‌گیری ادراک فساد در بخش دولتی در کشورهای مختلف دنیا ایجاد شد. در ۲۰ سال گذشته، منابع مورد استفاده برای اندازه‌گیری شاخص و همچنین روش‌شناسی آن تنظیم و اصلاح شده است. جدیدترین فرآیند بازبینی در سال ۲۰۱۲ اتفاق افتاد و برخی تغییرات مهم در روش‌شناسی محاسبه شاخص در سال ۲۰۱۲ شکل گرفت. روش استفاده شده تا سال ۲۰۱۲ برای جمع‌بندی منابع آماری مختلف ساده‌سازی شده و در حال حاضر شامل آمار یک ساله از هر منبع آماری است. مهم‌تر از همه، روش کنونی اجازه می‌دهد که امتیازات در طول زمان مقایسه شود. مقایسه‌ای که در روش‌شناسی‌های قبل از سال ۲۰۱۲ امکان‌پذیر نبوده است. فساد بخش دولتی به سادگی فرار از پرداخت مالیات نیست. نهادهای نقض‌کننده و مقامات فاسد باعث افزایش نابرابری و سوءاستفاده شده، ثروت را در

اختیار قشر خاص اندکی قرار داده و مابقی مردم را در فقر گرفتار می‌کنند. بر اساس نظرات متخصصان از سراسر نقاط دنیا، شاخص ادراک فساد میزان سطوح قابل درک فساد بخش دولتی را در اقصی نقاط دنیا اندازه‌گیری می‌کند. هیچ‌کدام از ۱۶۸ کشور بررسی‌شده در این شاخص، نمره کامل را کسب نکرده و دوسوم از آن‌ها نمره‌ای زیر ۵۰ دارند. در این نمره‌دهی، امتیاز صفر به معنای بالا بودن فساد و ۱۰۰ به معنای پاک بودن بخش دولتی بوده است. بیش از شش میلیارد نفر از جمعیت دنیا در کشورهایی با مشکلات فساد جدی زندگی می‌کنند. در ایران هم طی ۵ سال گذشته، امتیاز این شاخص نمره‌ای زیر ۵۰ بوده و متأسفانه نمره خوبی را کسب ننموده است. انتظار می‌رود با توجه به نمره‌ای که به شاخص ادراک از سازمان شفافیت بین‌المللی تعلق می‌گیرد، رشوه-خواری اثر منفی بر سلامت مالی بانک‌ها داشته باشد. در ادامه به ارتباط نظری رشوه‌خواری و سلامت مالی بانک‌های اسلامی پرداخته شده است.

• ارتباط رشوه‌خواری و سلامت مالی بانک‌های اسلامی

رویه رشوه‌خواری باعث می‌شود، بانک‌ها تخصیص صحیح منابع نداشته باشند که افزایش در رشوه‌خواری منجر به کاهش در رشد اقتصادی کشور می‌گردد (پارک، ۲۰۱۲). رشوه‌خواری ممکن است بر سلامت بانک‌ها بواسطه چند کانال اثر غیر مستقیم داشته باشد. رشوه‌خواری با نرخ ناخالص پس انداز ملی ارتباط معکوس دارد، زیرا انگیزه برای پس انداز را تحریف کرده و توانایی صرفه‌جویی را تخریب می‌کند. رشوه-خواری به واسطه همبستگی مثبت با نرخ بهره‌واقعی، بر نرخ پس انداز اثر منفی دارد. رشوه‌خواری مانع از وام‌دهی در بانک‌های اسلامی می‌شود و این اثر تعیین‌کننده، عمدتاً برای وام‌های داخلی بین بانک‌ها و شرکت‌ها برخلاف وام‌های دولتی مرتبط است (یوسفی، ۲۰۱۳). بوقاتف (۲۰۱۵) به بررسی ارتباط پیرامون اثر رشوه‌خواری و فساد مالی بر سلامت مالی بانک‌های اسلامی پرداخته و نتایج این مطالعه نشان داده که با

افزایش رشوه خواری، فساد مالی در بین بانک ها افزایش و متقارن با آن سلامت مالی بانک های اسلامی کاهش می یابد. رابطه بین رشوه خواری و کیفیت دارایی ها نیازمند بررسی بیشتری است. رشوه خواری اختصاص وجوه بانک را از پروژه های خوب به پروژه های بد منحرف می سازد و در نتیجه مشکل سلامت مالی بانک های اسلامی را تشدید می نماید. در چهارچوب اسلامی، به دو دلیل اثرات رشوه خواری روی کیفیت دارایی بانک های اسلامی باید متفاوت از اثرات مشاهده شده در مورد بانک های رایج باشد. اول اینکه، بانک های اسلامی باید به طور نظری با افراد امین و قابل اعتماد کار کند. اگر افراد مسلمان باشند، پس شخصیت آن ها نیز اسلامی است و فرهنگ آن ها نیز اسلامی می باشد. از این رو، تبادلات یا معاملات مسلمانان نباید شامل هیچ شکلی از رشوه خواری باشد. دلیل دوم شامل نقش ایفا شده توسط کمیته شرع در تضمین سازگاری فعالیت های بانک اسلامی با اصول اسلام می باشد. با توجه به بحث های ذکر شده، سلامت بانک های اسلامی در مقایسه با بانک های متداول اثر کمتری از رشوه خواری می پذیرد و انتظار می رود که رشوه خواری در ایران بر سلامت مالی بانک های اسلامی اثر منفی از خود بجای می گذارد. بر این اساس پیش بینی می رود هنگامی که رشوه خواری در کشور افزایش می یابد و شاخص ادراک به صفر نزدیک است، اشخاصی که از بانک ها تسهیلات دریافت نموده اند، تعهدات خود را انجام ندهند. به عبارتی با افزایش رشوه خواری احتمال تعویق، مشکوک بودن وصول یا عدم وصول تسهیلات ارائه شده به مشتریان هم افزایش یابد.

• تاثیر عوامل اقتصاد کلان و عوامل ویژه بانکی بر ارتباط بین رشوه خواری و سلامت مالی

مطابق با پژوهش های پیشین عوامل بی شماری به عنوان عوامل اثرگذار بر رابطه بین رشوه خواری و سلامت مالی بانک های اسلامی در نظر گرفته شده است. شواهد تجربی ارائه شده توسط پژوهشگرانی نظیر لاپورتا و همکاران^{۱۹} (۱۹۹۷)، ویلهلم^{۲۰} (۲۰۰۲)،

خرماج و پاشا^{۲۱} (۲۰۰۹)، ویمصطفی و سکری^{۲۲} (۲۰۱۵) عوامل تعیین کننده ریسک اعتباری عبارتند از عوامل ویژه بانک نظیر ساختار مالکیت، تنظیم محتاطانه سرمایه و سوددهی می باشد و متغیرهای اقتصاد کلان نظیر تورم، نرخ تبادل و نرخ بهره می باشند. با توجه به عوامل تعیین کننده دیگر ریسک اعتباری، مقالات قبلی شواهدی ارائه می کنند که بدهی های زیان آور به عوامل ویژه بانک و اقتصاد کلان وابسته است (جبار^{۲۳}، ۲۰۱۱). همچنین ریسک اسناد وام رابطه قابل توجهی با عوامل اقتصاد کلان دارد، از جمله سطح مصارف داخلی در بانک و نشانگرهای نظارتی و متغیرهای ویژه بانک، مثل نسبت کفایت سرمایه بسته به نوع آن اثرات متفاوتی بر سلامت مالی بانک ها دارند (تریسمان^{۲۴}، ۲۰۰۰). در این پژوهش متناسب با فضای اقتصادی ایران و صورت های مالی بانک های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، از پارامترهای نرخ رشد اقتصادی، بدهی های داخلی بانک ها و تامین مالی کسب و کار به عنوان عوامل اقتصاد کلان و از پارامترهای اندازه بانک، سوددهی و ناکارآمدی بانکی به عنوان عوامل ویژه بانک به عنوان عوامل تعدیلگر بر رابطه بین رشوه خواری و سلامت مالی بانک های اسلامی استفاده شده که در ادامه به صورت تفکیکی به بررسی اثر عوامل اقتصاد کلان بر سلامت مالی بانک های اسلامی و عوامل ویژه بانک بر سلامت مالی بانک های اسلامی پرداخته شده است.

• ارتباط عوامل اقتصاد کلان و سلامت مالی بانک های اسلامی

در این پژوهش از عوامل اقتصاد کلان ملی به عنوان پارامترای مداخله گر در رابطه رشوه خواری و سلامت مالی بانک های اسلامی استفاده شده است. چرا که مطالعات بسیاری در متون مربوط به بانکداری نشان می دهند که رابطه قابل توجهی بین محیط اقتصاد کلان و کیفیت دارایی بانک ها وجود دارد. چند متغیر اقتصاد کلان وجود دارد که توسط محققان پیشین به عنوان عوامل تعیین کننده ریسک اعتباری

• **بدهی‌های داخلی**

بدهی‌های داخلی بانکی به معنای اعطای تسهیلات بانک‌ها به کارکنان خود می‌باشد. بانک‌های اسلامی ضرورتاً خدمات جزئی ارائه می‌کنند که در بیشتر موارد با نیازهای کارکنان مطابقت دارد (روزلی^{۲۹}، ۲۰۰۵). آن‌ها ابزارهای پرداخت و اعطای وجوه به کارکنان خود را در قالب خرید وسایل نقلیه و منزل تحت عنوان وام‌های خرید مسکن یا خودرو یا ... فراهم می‌کنند. این خدمات بانکی جزئی را می‌توان نتیجه توسعه اقتصادی و ظهور طبقه متوسط نسبتاً ثروتمند دانست. در اسلام، بدهی تنها در صورتی مجاز است که وام گیرنده مصمم باشد آن را باز پس دهد. از این رو به طور نظری افزایش بدهی داخلی در بین بانک‌ها نباید اثر قابل توجهی بر کیفیت دارایی بانک‌ها داشته باشد، زیرا تمام وام گیرندگان درگیر پرداخت بدهی‌های خود هستند (گلدوسکی^{۳۰}، ۲۰۰۵). با این وجود، در عمل افزایش تقاضا برای تأمین مالی توسط خانواده‌هایی که برای کارکردن با بانک‌های رایج بی‌میل هستند (زیرا آن‌ها از ربا در معاملات خود استفاده می‌کنند)، ممکن است بر توانایی بانک‌های اسلامی برای ارزیابی صحیح قابلیت وصول مشتریان آن‌ها اثر معکوس بگذارد، که در عوض منجر به افزایش تأمین مالی زیان‌آور می‌شود (پادپیرا و ویل^{۳۱}، ۲۰۰۸). بنابراین انتظار می‌رود که افزایش بدهی‌های داخلی بانک‌ها، کیفیت دارایی بانک‌های اسلامی را و خیم‌تر سازد. در این پژوهش، جهت سنجش بدهی‌های داخلی از نرخ رشد مخارج و مصارف داخلی بانک‌ها که از جمع وام‌های قرض الحسنه‌ای بدست می‌آید، به عنوان واسطه‌ای برای تأمین مالی فراهم شده برای مشتریان استفاده می‌شود.

• **تأمین مالی شرکت‌ها**

بالارفتن تقاضا برای تأمین مالی توسط شرکت‌ها ممکن است بانک‌ها را ترغیب کند تا در رقابت حریصانه‌ای برای سهم بازار در وام‌ها درگیر شوند، که باعث نرخ رشد اعتباری قوی‌تری می‌شود. ساده‌ترین راه برای کسب سهم بازار این است که به وام گیرندگان با کیفیت اعتباری پایین‌تر قرض داده شود (گامبلینگ و

پیشنهاد شده‌اند. در این مطالعه، فرض می‌شود که کیفیت دارایی بانک‌های اسلامی ممکن است به محیط کل اقتصادی که معرف آن نرخ رشد اقتصادی می‌باشد، بدهی داخلی و بدهی کسب و کار وابسته باشد. در ادامه به صورت نظری به ارتباط پارامترهای اقتصاد کلان با سلامت مالی بانک‌های اسلامی پرداخته می‌شود.

• **رشد اقتصادی**

اثر محیط اقتصادی بر سلامت مالی بانک‌های اسلامی آشکار نیست. به علاوه، در دوره رونق اقتصادی شرکت‌ها می‌خواهند تا از این شرایط مطلوب کسب و کار استفاده کنند و پروژه‌های جدیدی را عهده‌دار شوند. بنابراین، تقاضا برای تأمین مالی افزایش می‌یابد و احتمال اینکه بانک‌ها روی پروژه‌های بد سرمایه‌گذاری کنند، نیز افزایش می‌یابد. بر عکس، انبساط اقتصادی ممکن است با سلامت مالی کمتری همراه باشد (هو و همکاران^{۲۵}، ۲۰۰۴). از این رو در طی دوره توسعه یافتگی، هر دو مشتریان و شرکت‌ها جریان درآمدی و عایدی کافی بدست آورند، تا بدهی‌های خود را پرداخت نمایند. در یک مطالعه مقایسه‌ای بین اقتصاد استرالیا و آمریکا، مشخص شد ضرایب رشد اقتصادی بسیار قابل توجه است و با ریسک عدم پرداخت بدهی در هر دو کشور همبستگی منفی دارد (ساوالن^{۲۶}، ۲۰۰۸). همین طور، بهبود در اقتصاد واقعی به کمتر شدن وام‌های بد تعبیر می‌شود. در چهار چوب اسلامی، بدهی، دین یا تعهدی است که باید انجام شود (استرن و فلدمن^{۲۷}، ۲۰۰۴). بویژه اگر مسلمان قادر به بازپرداخت آن است. اسلام مسئله بدهکار بودن را خیلی جدی می‌گیرد و به مسلمانان توصیه می‌کند که تا حد ممکن از آن اجتناب کنند (هولتز ایکن و همکاران^{۲۸}، ۱۹۸۸). با توجه به اینکه رونق اقتصادی ممکن است توانایی وام گیرندگان را برای انجام تعهداتشان افزایش دهد و اینکه نباید بدهکار بود، مگر در موارد ضروری، انتظار می‌رود یک رابطه منفی بین رشد اقتصادی و سلامت مالی بانک‌های اسلامی وجود داشته باشد.

• اندازه بانک

مطابق با فرضیه خطر اخلاقی، بانک های بزرگ تمایل دارند، ریسک های فراوان بکنند (مختار و زکریا^{۳۵}، ۲۰۰۹). معمولاً دولت ها از بانک های بزرگ حمایت می کنند. زیرا شکست این نهادها خود نوعی تهدید برای زمین گیری اقتصادی ملی است. خطر اخلاقی ایجاد شده توسط حمایت های دولتی، بانک های بزرگ تر را ترغیب می کند تا روی مشتریان بد سرمایه گذاری کنند. شاخه دیگری از متون بانکداری، وجود رابطه منفی بین اندازه بانک و سلامت مالی بانک های اسلامی را خاطر نشان می سازد (ابراهیم و سفدی^{۳۶}، ۱۹۹۵). بانک هایی در اندازه بزرگ منابع بیشتری برای ارزیابی و پردازش وام ها دارند (مختار و همکاران، ۲۰۰۶). این نوع بانک ها می تواند کیفیت وام ها را بهبود بخشیده و از این رو به طور مؤثر نرخ ریسک عدم پرداخت وام ها را کاهش دهند (چیپی و افیتی^{۳۷}، ۲۰۱۵). لذا انتظار می رود که در این بررسی اندازه بانک ارتباط معکوسی با سلامت مالی بانک ها داشته باشد و این نشان می دهد بانک های بزرگ نسبتاً کارآمدتر هستند.

• سوددهی

بانک هایی با سوددهی بالا برای خلق درآمد تحت فشار کمتری هستند و از این رو محدودیت کمتری برای درگیر شدن در ارائه اعتبارات ریسک آور دارند (بورکوییس و نبی^{۳۸}، ۲۰۱۳). به عنوان مثال تامین مالی از طریق صکوک اجاره برای خلق درآمد فرآیند سوددهی را بهبود می دهد و با افزایش استفاده از اوراق اسلامی اجاره، سودآوری بالا می رود (بخردی-نسب و ژولانژاد، ۱۳۹۶). لذا انتظار می رود که شاخص بازده دارایی ها اثر منفی بر سلامت مالی بانک ها داشته باشد. در پژوهش های پیشین اثبات شده که سوددهی بانک ها در اقتصاد بازار نوظهور، مشکل وام های بد را تخفیف می دهد و شاخص بازده دارایی ها بر سلامت مالی بانک های اسلامی برای وام های مشتریان اثر منفی می گذارد. همین طور، انتظار می رود که سوددهی بانک، کیفیت دارایی های بانک های اسلامی را اصلاح

کریم^{۳۲}، ۱۹۸۶). ولی رشد اعتباری بالا، با کاهش سطح وام های مشکل همراه می شود (اولسون و زابی^{۳۳}، ۲۰۰۸). زیرا بانک هایی که بر فعالیت اعتباری خود متمرکز هستند، به احتمال بیشتر کیفیت اعتباری واقعی وام گیرندگان را به طور مؤثری ارزیابی می کنند (فرناندز و همکاران^{۳۴}، ۲۰۰۰). با توجه به اینکه بانک های اسلامی تجربه کمتری در کار کردن با شرکت ها دارند و معمولاً مشتریان آنها اشخاص حقیقی می باشند، فرض می شود که این بانک ها با مشکلات بیشتری برای ارزیابی صحیح توانایی بازپرداخت شرکت ها مواجه باشند. بنابراین افزایش بدهی کسب و کار مشکل تأمین مالی مخرب را بدتر می کند.

• ارتباط عوامل ویژه بانک و سلامت مالی بانک های اسلامی

در این پژوهش از عوامل ویژه بانک ها به عنوان پارامترهای کنترلی در رابطه رشوه خواری و سلامت مالی بانک های اسلامی استفاده شده است. چرا که برای داشتن مطالعه جامعی در مورد عوامل تعیین کننده بر سلامت مالی بانک ها، ارزیابی پژوهش نباید به عوامل اقتصاد کلان محدود باشد. بلکه جهت بررسی صنعت بانکداری نیاز به در نظر گرفتن عوامل بیرونی هم وجود دارد. بر این اساس چندین عامل ویژه اثرگذار بر بانک در مطالعات قبلی به عنوان عوامل تعیین کننده کیفیت دارایی بانک ها پیشنهاد شده اند. در این بررسی، انتظار می رود اندازه بانک و فرآیند سوددهی در بانک ها و کیفیت مدیریت بر سلامت مالی بانک ها، اثر قابل ملاحظه ای داشته باشد. به عبارتی در این مطالعه، فرض می شود که فرآیند سوددهی اثر همسو بر سلامت مالی بانک ها داشته باشد. ولی اندازه بانک و کیفیت مدیریت بر سلامت مالی بانک ها اثر منفی داشته باشد. در ادامه به صورت نظری به ارتباط پارامترهای ویژه بانک با سلامت مالی بانک های اسلامی پرداخته می شود.

بورس اوراق بهادار تهران و با استفاده از نرم افزار ره-آوردنویین گردآوری شده است. در بخش روش اجرای پژوهش فرضیه، الگوی ریاضی، متغیرها و نحوه سنجش آن و جامعه آماری و حجم نمونه ارائه شده است.

۴- فرضیه پژوهش

فرضیه پژوهش به شرح زیر تبیین شده است.

- رشوه خواری در ایران بر سلامت مالی بانک های اسلامی اثر منفی از خود بجای می گذارد.

۵- تبیین الگوی ریاضی

جهت آزمون فرضیه پژوهش از مدل بوقاتف (۲۰۱۵) با رویکرد گشتاورهای تعمیم یافته (GMM) و نرم افزار Stata12 استفاده شده است. برای در نظر گرفتن پایداری زمانی سلامت مالی بانکها، یک متغیر وابسته تأخیری از سلامت مالی بانکها به طرف راست معادله رگرسیونی وارد می شود. این راهکار فرض را بر این قرار می دهد که مقادیر فعلی سلامت مالی بانکها ممکن است تحت تأثیر مقادیر قبلی آن اختلالات باشد. مدل پایدار زمانی سلامت مالی بانکها به شرح رابطه (۱) می باشد.

رابطه (۱)

$$NPF_{it} = \alpha + \gamma NPF_{it-1} + \beta X_{it} + v_i + \varepsilon_{it}$$

در این مدل اندیس های i و t به ترتیب نشان-دهنده بانک و سال هستند. α عبارت ثابت است. X_{it} بردار متغیرهای مستقل (رشوه خواری، عوامل اقتصاد کلان و عوامل ویژه بانک) هستند. β بردار ضرایب است. v_i ویژگی های بانک غیر قابل مشاهده و ε_{it} عبارت خطا می باشد، که مولفه خطای یکسویه است، که شامل اثرات ثابت منحصر به فرد بانک μ_i و باقیمانده جز خطا ε_{it} می باشد. در رابطه (۱) به دلیل اینکه رگرسورها از طریق همبستگی میان NPF_{it-1} و ε_{it} ، با اثرات ثابت مشاهده نشده شرکت، μ_i همبسته هستند، برآوردهای βX_{it} و v_i به سمت پایین تورش دار

کند و کیفیت دارایی های بانک های اسلامی را بهبود دهد.

• ناکارآمدی بانکها در کیفیت مدیریت

اثر کیفیت مدیریت که با استفاده از ناکارآمدی بانکی در بازده هزینه ارزیابی می شود، بر سلامت مالی بانکها مبهم است (آل مرهوبی^{۳۹}، ۲۰۰۰). به علاوه، تحت فرضیه وام دادن ناکافی (خسیسانه دادن)، سلامت مالی بانکها ممکن است با هزینه های پایین همراه باشند (آندرسون و هاسیو^{۴۰}، ۱۹۸۱). زیرا بانکها تلاش کمتری برای نظارت و کنترل بر وامها انجام می دهند (آرلناتو و باند^{۴۱}، ۱۹۹۱). برعکس، تحت فرضیه مدیریت بد، بانکهایی که در مدیریت عملکردهای خود ناکارآمد هستند، همچنین در مدیریت اسناد وام خود نیز ناکارآمد هستند. ناکارآمدی یک نشانگر کلیدی در وامهای بد در نظر گرفته می شود (آرلناتو و باور^{۴۲}، ۱۹۹۵). این یافته با مدیریت بد نیز سازگار است. شواهد تجربی نشان می دهد زوال در کارایی هزینه زودتر از افزایش در سلامت مالی بانکهای اسلامی رخ می دهد. اهمیت اثرگذاری کارایی هزینهها بر سلامت مالی بانکهای اسلامی برای بانکهای بی-شماری در دنیا با تعامل مدیریت بد و اثرات وام دادن ناکافی شرح داده شد. با توجه به اینکه وامها تکنیک تأمین مالی قابل ترجیح برای بانکداری اسلامی نمی باشد، به نظر می رسد بهتر است تا فرضیه مدیریت بد در مطالعه حاضر آزمایش شود. بنابراین، انتظار می رود ناکارآمدی بانک مشکل تأمین مالی معیوب یا تأمین مالی اشتباه توسط مدیریت را بدتر کند.

۳- روش اجرای پژوهش

این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی است و از نظر ماهیت و روش از نوع توصیفی-همبستگی می باشد. در این مطالعه سلامت مالی بانکها بر روی یک مجموعه بردار از متغیرها اجرا شد، که از جمله این متغیرها عبارتند از معیار رشوه خواری، عوامل اقتصاد کلان، و عوامل ویژه بانک و داده های این پژوهش از طریق مراجعه به صورت های مالی بانکهای پذیرفته شده در

ارائه شده توسط دانگ و همکاران (۲۰۱۲) بدین صورت است که یک معادله اختلاف اولیه برای پانل نامتوازن پیشنهاد شده تا اثرات ویژه بانک حذف شوند. بنابراین، معادله را می توان به صورت زیر نوشت و بدین صورت که رابطه (۲) بر اساس متغیرهای توضیحی به شرح رابطه (۱) باز نویسی می شود.

رابطه (۲)

$$NPF_{it} - NPF_{it-1} = \beta(NPF_{it} - 1 - NPF_{it-2}) + \beta(X_{it} - X_{it-1}) + (\varepsilon_{it} - \varepsilon_{it-1})$$

با این وجود، ایجاد اختلاف، مشکل همبستگی بین عبارت خطای جدید $(\varepsilon_{it} - \varepsilon_{it-1})$ و متغیر وابسته وارد شده در سمت راست معادله را ایجاد می کند. برای در نظر گرفتن این موضوع و کنار آمدن با مشکل درون زایی، استفاده از مقادیر تأخیری متغیرهای مستقل در سطوح به عنوان ابزار پیشنهاد شد.

با این حال، به دلیل همبستگی میان متغیرهای توضیحی و خطای رگرسیونی، تخمین رابطه (۲) با استفاده مدل حداقل مربعات یا OLS تورش دار خواهد بود. به همین دلیل باید برای متغیرهای توضیحی ابزاریابی یافت که شرط متعامد با ε_{it} را برآورده کنند. گزینه طبیعی برای NPF_{it} ، روش برآورد IV می باشد (اندرسون و هسیانو، ۱۹۸۲). برای بهبود کارایی برآوردگر IV، بر اساس مبانی نظری آرانو و باند (۱۹۹۱) می توان مقدار وقفه دار NPF_{it-1} ، را به عنوان ابزار اضافی برای NPF_{it-1} ، مورد توجه قرار داد. سپس می توان ماتریس های ابزاری کامل GMM برای NPF_{it-1} ، را به شرح رابطه (۳) در قالب $W1_i(c)$ و $W2_i(c)$ ایجاد نمود.

$$W1_i(c) = \begin{pmatrix} NPF_{ji}(c) & 0 & 0 \\ 0 & NPF_{ji1}(c), NPF_{ji2}(c) & 0 \\ 0 & 0 & NPF_{ji1}(c), NPF_{ji2}(c), NPF_{jiT-2}(c) \end{pmatrix}$$

$i = 1, \dots, N; \quad t = 1, 2$

رابطه (۳) را می توان در فرم ماتریس رابطه (۴) بیان نمود.

رابطه (۴)

$$NPF_{i,t} = Z_1(C)\theta_1 + Z_2(C)\theta_2 + Z_3(C)\theta_3 + Z_4(C)\theta_4 + Z_5(C)\theta_5 + Z_6(C)\theta_6 + Z_7(C)\theta_7 + Z_8(C)\theta_8 + \Delta\varepsilon = Z(C)\theta + \Delta\varepsilon$$

می باشد. به همین صورت می توان نتیجه گرفت، برآوردهای سلامت مالی بانک ها، به سمت بالا تورش دار خواهند بود. همچنین می توان گفت، برآوردهای اثرات ثابت و نیز تورش دار خواهند بود. پس به عبارتی افزودن متغیر وابسته تأخیری باعث می شود تخمین زنده های داده های پانل سنتی (نظیر OLS مقطعی، اثرات ثابت و اثرات تصادفی) منحرف شوند. روش های مختلفی توسعه داده شده تا با این موضوعات کار کند. در یک مطالعه یک راهبرد متغیرهای ابزاری بر اساس اختلاف اولیه اقتباس شد تا اثرات فردی برداشته شوند. یکی از این راه حل های موجود برای حل این مشکل، استفاده از تخمین زنده های متغیر ابزاری (IV) است. یکی از روش هایی که برای محاسبه تخمین IV مورد استفاده قرار می گیرد، روش GMM، می باشد (اشرف-زاده و مهرگان، ۱۳۸۷). تخمین زنده اندرسون و هسیانو (۱۹۸۱) را می توان یک مورد از راهکارهای GMM دانست که مدل های ثانویه ای را برای بهبود بازده تخمین زنده ها برای داده های مدل پویا ارائه می نماید.

علی رغم مطالعات گسترده ای که بر روی GMM، برای داده های ترکیبی و پانلی پویای خطی صورت گرفته نظیر آرنائو و باند (۱۹۹۱)، آرنائو و بورو (۱۹۹۵) و بلوندل و باند (۱۹۹۸)، تنها دانگ و همکاران^{۴۳} (۲۰۱۲) به شکل جدی در زمینه سازو کارهای آستانه ای یا غیر خطی در مدل های پانلی در داده های ترکیبی پویا پژوهشی را انجام داده اند. آن ها برآوردها و تفسیرهای مدل آستانه ای ایستا در داده های هانسن^{۴۴} (۱۹۹۹) را توسعه دادند و روش تخمین و آزمون جدیدی را برای حالت پویا ارائه نمودند. روش رابطه (۳)

از آزمون فرارار گلوب^{۴۷} استفاده شد. نتایج آزمون فرارار گلوب حاکی از آن است که بین متغیرهای توضیحی مدل مورد مطالعه، همخطی شدید وجود ندارد. به عبارتی پیوستگی بین متغیرها یا همخطی متغیرهای مستقل با استفاده از آزمون فرارار گلوب تست شد و نتیجه حاکی از آن بود که فرضیه عدم حضور هم خطی بین متغیرهای مستقل را می توان پذیرفت.

۶- متغیرهای پژوهش

سلامت مالی بانکها و موسسات اعتباری نقش مهمی در رشد، توسعه و ثبات اقتصادی کشورها دارد. نه تنها بانکهای تجاری بلکه موسسات اعتباری نیازمند بررسی منظم سلامت مالی به منظور اطمینان از بخش خصوصی در سیستم مالی کشور و حفاظت از منافع سپرده گذاران، وام دهندگان، سهامداران و سایر ذینفعان می باشند. کاهش رشوه خواری یکی از شرایط لازم برای حفظ سلامت نظام بانکی است و هر یک از بانکها و موسسات اعتباری برای تضمین ثبات و پایداری فعالیت های خود باید همواره سطح رشوه- خواری را کاهش دهند. کارکرد اصلی این کاهش سطوح نسبت حمایت بانک در برابر زیان های غیرمنتظره و نیز حمایت از منافع خیل عظیم سپرده- گذاران و اعتبار دهندگان است. متغیرهای این پژوهش شامل متغیرهای وابسته و متغیرهای توضیحی از قرار متغیر مستقل، کنترلی و متغیر مداخله گر است، که نحوه سنجش هر کدام به شرح زیر می باشد.

۶-۱- متغیر وابسته

سلامت مالی (NPF): متغیر وابسته مطالعه حاضر سلامت مالی می باشد. در پژوهش حاضر جهت سنجش سلامت مالی بانکهای اسلامی از معکوس ریسک عدم پرداخت وامها استفاده شده است. به عبارتی هر چه ریسک عدم پرداخت وام پایین تر باشد، سلامت مالی بانکها قابل تضمین است. جهت سنجش ریسک عدم پرداخت وام از نسبت مجموع مطالبات سررسید

بر اساس این فرض که بردار $K \times 1$ متغیرهای X_{it} نسبت به ε_{it} برونزا هستند، می توان ماتریس ابزارهای مرتبط با $Z(C)$ را به صورت یک ماتریس رابطه (۵) تشکیل داد.

$$W(C) = \begin{bmatrix} W1(1) \\ WN(1) \end{bmatrix}$$

با بکارگیری شرطهای گشتاوری و مفروضات رگرسیونی رویکردهای مدل های گشتاوری نظیر $\varepsilon[X(C)\Delta\varepsilon]=0$ و $\Delta\varepsilon=(\Delta\varepsilon_1, \dots, \Delta\varepsilon_N)$ و $\Delta\varepsilon_i(\Delta\varepsilon_3, \dots)$ می توان برای تعیین مقدار آستانه ای c ، یک برآوردگر GMM به شرح رابطه (۶) بدست آورد.

$$\theta(c) = [z(c)w(c)v(c) - 1w(c)z(c)] - 1 [z(c)w(c)v(c) - 1w(c)\Delta L]$$

نظریه GMM پیشنهاد می کند که یک ماتریس وزنی معکوس بهینه، $V(C)$ ، توسط ماتریس کواریانس شرایط متعامد $\varepsilon[X(C)\Delta\varepsilon]=0$ بدست می آید. سپس می توان برآوردگر GMM را در دو حالت همسانی واریانس و ناهمسانی واریانس بدست آورد. ابتدا اگر ε_{it} در سراسر بانکها و در طول زمان، مستقل و واریانس همسان باشد، برآوردگر GMM را می توان به سادگی در یک مرحله محاسبه نمود (آرلنائو و باند، ۱۹۹۱). برای سنجش اعتبار بدست آمده از روش GMM دو آزمون توسط آرلنائو و باند (۱۹۹۱)، آرلنائو و بوور (۱۹۹۵) و بلوندل و باند (۱۹۹۸) از قرار آزمون سارگان^{۴۶} که معتبر بودن ابزارها را آزمون می کند و آزمون همبستگی سریالی (AR(2) که وجود همبستگی سریالی مرتبه دوم در جملات خطای تفاضلی مرتبه اول را آزمون می کند، باید اجرا شود. تست همبستگی سریالی (زنجیره ای) اعتبار مدل را تأیید می کند و بر اهمیت در نظر گرفتن اولین تأخیر متغیر وابسته تأکید می نماید. عدم رد فرضیه صفر هر دو آزمون، شواهدی را مبنی بر فرض عدم همبستگی سریالی و معتبر بودن ابزارها فراهم می کند. همچنین جهت کشف همخطی

گذشته و معوق شده به کل تسهیلات استفاده شده است. نسبت مجموع مطالبات سررسید گذشته و معوق شده به کل تسهیلات به عنوان متغیر وابسته در تحلیل اثر رشوه خواری بر سلامت مالی بانک های اسلامی استفاده شده است و هر چقدر این شاخص به مقدار صفر نزدیک تر شود، سلامت مالی بانک ها به حداکثر می رسد (ایمبریویچ و روجی^{۴۸}، ۲۰۱۴). سلامت مالی به شرح رابطه (۷) محاسبه شده است.

رابطه (۷)

$$NPF_{it} = 1 - Non_Payment\ Loan\ Risk_{it}$$

که در این رابطه:

NPF_{it} : سلامت مالی بانک های اسلامی
 $Non_Payment\ Loan\ Risk_{it}$: ریسک عدم پرداخت وام که با استفاده از رابطه (۸) بدست آمده است.
 رابطه (۸)

$$Non_Payment\ Loan\ Risk_{it} = \frac{Long_term\ receivables_{it}}{Debt\ Total_{it}}$$

که در رابطه فوق:

$Long_term\ receivables_{it}$: مجموع مطالبات سررسید گذشته و معوق شده
 $Debt\ Total_{it}$: کل تسهیلات

۲-۶- متغیرهای توضیحی

متغیرهای توضیحی این پژوهش عبارتند از متغیر مستقل رشوه خواری، متغیر مداخله گر عوامل کلان اقتصادی و متغیرهای کنترلی عوامل ویژه بانک که نحوه سنجش آنها به شرح زیر می باشد.

۳-۶- متغیر مستقل

رشوه خواری (CPI): متغیر مستقل این پژوهش رشوه خواری است. این متغیر با استفاده از شاخص ادراک یا درک احساس فساد^{۴۹} اندازه گیری می شود. این شاخص توسط سازمان بین المللی شفاف سازی به صورت سالانه اعلام می گردد. این شاخص، درک یا

$$CI_t = 100 - CPI_t$$

که در رابطه فوق:

CI_t : رشوه خواری

CPI_t : شاخص ادراک بین المللی شفاف سازی

این ارزیابی نشان می دهد که CI بالا یعنی سطح بالایی از رشوه خواری در کشور وجود داشته و CI پایین، سطح پایینی از رشوه خواری را نشان می دهد. نگاره (۱) شاخص ادراک بین المللی شفاف سازی برای کشور ایران را به تفکیک بازه زمانی پژوهش نشان می دهد.

نگاره (۱) نشان دهنده شاخص ادراک بین المللی شفاف سازی برای ایران طی ۵ سال می باشد. نگاره (۱) نشان می دهد که کشور ایران در سال ۱۳۹۴ از لحاظ فساد رتبه بهتری نسبت به دیگر سال ها داشته، ولی

بدهی‌های داخلی (HHC): در این پژوهش، جهت سنجش بدهی‌های داخلی از نرخ رشد مخارج و مصارف داخلی بانک‌ها که از جمع وام‌های قرض الحسنه‌ای بدست می‌آید، به عنوان واسطه‌ای برای تأمین مالی فراهم شده برای مشتریان استفاده می‌شود. بدهی‌های داخلی به شرح رابطه (۱۱) محاسبه شده است.

رابطه (۱۱)

$$HHC_{it} = \frac{Growth_{it} - Growth_{it-1}}{Growth_{it-1}}$$

که در این رابطه:

HHC_{it}: بدهی‌های داخلی بانکی

Growth_{it}: نرخ رشد مخارج و مصارف که با استفاده از

رابطه (۱۲) بدست می‌آید.

رابطه (۱۲)

$$Growth_{it} = \text{Log}(loans\ Total_{it})$$

که در رابطه فوق:

Log(loans Total_{it}): لگاریتم جمع وام‌های قرض الحسنه‌ای

رشد کسب‌وکار (FIXED): در این بررسی جهت سنجش رشد کسب و کار از نسبت سرمایه ناخالص به ضرایب رشد اقتصادی به عنوان واسطه برای وجوه داده شده به شرکت‌ها استفاده می‌شود. رشد کسب و کار به شرح رابطه (۱۳) محاسبه شده است.

رابطه (۱۳)

$$FIXED_{it} = \frac{GCF_{it}}{EGR_{it}}$$

که در این رابطه:

FIXED_{it}: رشد کسب و کار

GCF_{it}: سرمایه ناخالص

EGR_{it}: رشد اقتصادی

۶-۵- متغیرهای کنترلی

اندازه (SIZE): در این پژوهش، جهت سنجش اندازه بانک از لگاریتم طبیعی جمع دارایی‌ها استفاده می‌شود. انتظار می‌رود اندازه بانک بر سلامت مالی بانک‌ها

سال ۱۳۹۱ در بدترین وضعیت ممکن بوده است. ولی در حالت کلی تفاوت معناداری بین سال‌ها یافت نمی‌شود. همان‌گونه که در نگاره (۱) مشاهده می‌شود، شاخص رشوه‌خواری برای تمام بازه زمانی پژوهش بالای ۷۰ می‌باشد. به عبارتی این مقدار گویای سطح بالایی از رشوه‌خواری در کشور می‌باشد. بیشینه این مقدار اختصاص دارد به سال ۱۳۹۴ که برابر است با ۲۹ و کمینه این مقدار مربوط به سال ۱۳۹۱ که برابر است با ۲۵ که به تفسیری دیگر در سال ۱۳۹۱ با اختلاف ناچیزی در بهترین وضع خود قرار داشته است.

نگاره (۱): شاخص ادراک بین‌المللی شفاف‌سازی برای ایران

سال	شاخص ادراک (CPI)	شاخص رشوه‌خواری (CI)
۱۳۹۰	۲۸	۱۰۰-۲۸=۷۲
۱۳۹۱	۲۵	۱۰۰-۲۵=۷۵
۱۳۹۲	۲۷	۱۰۰-۲۷=۷۳
۱۳۹۳	۲۷	۱۰۰-۲۷=۷۳
۱۳۹۴	۲۹	۱۰۰-۲۹=۷۱

منبع: یافته‌های پژوهش

۶-۴- متغیرهای مداخله‌گر

رشد اقتصادی (EGR): در این پژوهش، جهت سنجش رشد اقتصادی از نرخ رشد سالیانه ضرایب رشد اقتصادی برای کنترل محیط اقتصاد کلان استفاده شده است. رشد اقتصادی به شرح رابطه (۱۰) محاسبه شده است.

رابطه (۱۰)

$$\begin{aligned} \text{Economic Growth Rate}_t &= \text{Expenditures}_t \\ &+ \text{Investment}_t + \text{Expenses}_t \\ &+ \text{Export}_t \end{aligned}$$

که در این رابطه:

Economic Growth Rate_t: نرخ رشد اقتصادی

Expenditures_t: مصارف دولت

Investment_t: سرمایه‌گذاری دولت

Expenses_t: مخارج دولت

Export_t: خالص ارزش صادرات

۷- جامعه آماری و حجم نمونه

جامعه آماری این پژوهش را کلیه بانک های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، طی دوره زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴ (دوره پنج ساله) تشکیل می دهد. ولی به لحاظ سنجش متغیر سطح مخارج (t-1)، اطلاعات از سال ۱۳۸۹ گردآوری شده است. در حال حاضر در کشور تعداد ۳۱ بانک اعم از بانک تجاری دولتی، بانک تجاری تخصصی، بانک غیردولتی و بانک های قرض الحسنه مشغول به فعالیت می باشند که اطلاعات آن ها در سایت بورس اوراق بهادار تهران موجود است که به عنوان جامعه آماری پژوهش حاضر در نظر گرفته شده اند. همچنین نمونه انتخابی باید شرایط زیر را دارا باشند. روش نمونه گیری این پژوهش حذف سیستماتیک است. به این صورت که برای تخمین مدل پژوهش، بانک هایی که دارای شرایط زیر بوده جزء نمونه آماری لحاظ شده و آن دسته از بانک های که این شرایط را دارا نمی باشند، از نمونه آماری حذف گردیده اند. شرایط مذکور به شرح زیر می باشند:

- دوره مالی بانک ها منتهی به ۲۹ اسفند باشد.
- اطلاعات مالی بانک های مورد بررسی در سال های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴ به گونه ای کامل در سایت بورس اوراق بهادار موجود باشد.
- بانک ها در دوره ی مورد نظر، سال مالی خود را تغییر نداده باشند و توقف فعالیت نداشته باشند.

بنابر اعلام سایت رسمی سازمان بورس اوراق بهادار تهران کلیه بانک های پذیرفته شده تا پایان سال ۱۳۹۴ شامل ۲۳ بانک در ۲ گروه سهامداران نهادی دولتی و خصوصی بوده اند. بنابراین در پژوهش حاضر بانک های پذیرفته شده در بورس و اوراق بهادار تهران در یک بازه زمانی پنج ساله، از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴، عضو نمونه آماری پژوهش می باشند.

اثر منفی داشته باشد که به شرح رابطه (۱۴) محاسبه شده است.

رابطه (۱۴)

$$SIZE_{it} = Ln(Total Assets_{it})$$

که در این رابطه:

SIZE_{it}: اندازه بانک i در دوره t

Ln Total Assets_{it}: لگاریتم طبیعی جمع دارایی های بانک i در دوره t

سوددهی (ROAE): در این پژوهش جهت سنجش

سوددهی از میانگین بازده دارایی ها برای ارزیابی سوددهی بانک ها استفاده شده است. بازده دارایی ها با استفاده از نسبت سود خالص به میانگین جمع دارایی ها بدست می آید. میانگین جمع دارایی ها به عنوان مجموع ارزش دارایی ها برابر است با دارایی ها در ابتدا و انتهای سال، تقسیم بر ۲ محاسبه شده است. سوددهی به شرح رابطه (۱۵) محاسبه شده است.

رابطه (۱۵)

$$ROAE_{it} = \frac{Net Profit_{it}}{Assets Average_{it}}$$

که در این رابطه:

ROAE_{it}: سودآوری

Net Profit_{it}: سود خالص

Average Assets_{it}: میانگین دارایی ها

ناکارآمدی (INEFF): ناکارآمدی بانکی با نسبت

هزینه ها به جمع دریافتی ها اندازه گیری می شود، که از تقسیم هزینه های عملکرد بر دریافتی ها محاسبه می گردد. ناکارآمدی بانکی به شرح رابطه (۱۶) محاسبه شده است.

رابطه (۱۶)

$$INEFF_{it} = \frac{Costs_{it}}{Receipts Total_{it}}$$

که در این رابطه:

INEFF_{it}: ناکارآمدی بانکی

Cost_{it}: جمع هزینه ها

Receipts Total_{it}: جمع دریافتی ها

۸- یافته‌های پژوهش

یافته‌های این پژوهش به دو بخش آمار توصیفی و استنباطی تقسیم شده که در ادامه به آن‌ها پرداخته شده است.

۸-۱- آمار توصیفی

پس از جمع آوری داده‌ها و محاسبه متغیرهای مورد استفاده در پژوهش، پارامترهای توصیفی هر متغیر به صورت مجزا محاسبه شده است. این پارامترها شامل اطلاعات مربوط به شاخص‌های مرکزی نظیر میانه، کمینه و بیشینه و همچنین اطلاعات مربوط به شاخص‌های پراکندگی همچون انحراف معیار است. نگاره (۲) آمار توصیفی متغیرهای مورد بررسی را برای ۲۳ بانک عضو بورس برای دوره ۵ ساله نشان می‌دهد.

نگاره (۲): آمار توصیفی

متغیر	میانه	بیشینه	کمینه	انحراف معیار
سلامت مالی	۶,۵۸	۸۳,۱۹۷	۰,۰۱۰	۱۱,۵۴۳
رشوه‌خواری	۲۷	۲۹	۲۵	۲۷,۲
رشد اقتصادی	۳,۶۰۷	۱۷,۶۶۳	-۷,۰۷۶	۴,۷۸۳
بدهی‌های داخلی	۲۳,۳۹۳	۳۹,۲۲۰	۱۱,۷۰۱	۶,۰۹۷
رشد کسب و کار	۱۰,۶۴۵	۵۷,۴۷۹	-۱۵,۲۹۸	۱۳,۷۴۱
اندازه	۳۳,۳۳۳	۶۴,۴۴۲	۱۱,۴۳۹	۷,۳۳۵
سوددهی	۶,۳۲۲	۳۵,۵	-۱۲۷,۱۴۷	۱۷,۸۰۸
ناکارآمدی بانکی	۶۱,۵۵۹	۷۷۱,۸۷۵	۱۶,۲۳۱	۶۴,۸۴۴

منبع: یافته‌های پژوهش

۸-۲- آمار استنباطی

برآوردگرهای GMM در سال‌های اخیر، به یکی از ابزارهای اصلی تخمین مدل‌های اقتصادی برای تعیین رفتار مطلوب عوامل اقتصادی تبدیل شده‌اند. از این رو برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش که با استفاده از برآوردگرهای GMM برآزش می‌شود، نیاز است قبل از پردازش آن‌ها و آزمون فرضیه‌ها، فروض کلاسیک مدل آزمون شود. یکی از فروض کلاسیک آماری آزمون سارگان می‌باشد. وقتی که در

مدل داده‌های ترکیبی، متغیر وابسته به صورت وقفه در طرف راست به عنوان متغیر توضیحی ظاهر شود، دیگر برآوردهای OLS مناسب نمی‌باشد (هانسن، ۱۹۹۹؛ آرنائو و باند، ۱۹۹۱). یکی از منابع و کاربردهای داده‌های ترکیبی درک بهتر پویایی‌ها توسط محقق است. روابط پویا با حضور متغیرهای وابسته وقفه‌دار در میان متغیرهای توضیحی مدل‌سازی می‌شود. در روش گشتاورهای تعمیم یافته (GMM) برای رفع همبستگی متغیر وابسته با وقفه و جمله خطا، وقفه متغیرها به عنوان ابزار در تخمین زن GMM دو مرحله‌ای به کار می‌رود. همچنین از آن جایی که سازگاری تخمین زننده‌ی GMM بستگی به معتبر بودن ابزارهای بکار رفته دارد، لذا برای آزمون این موضوع از آماره‌ی پیشنهاد شده توسط آرنائو و باند (۱۹۹۱)، بلوندل و باند (۱۹۹۸) و آرنائو و بورو (۱۹۹۵) استفاده شده است. این آزمون که سارگان نام دارد، اعتبار کل ابزارهای به کار رفته را می‌سنجد. در این آزمون فرضیه‌ی صفر حاکی از عدم همبستگی ابزارها با اجزاء اخلال می‌باشد. دیگر مفروضات رگرسیونی داده‌های پانلی پژوهش حاضر آزمون همبستگی سریالی می‌باشد. اگر یک متغیر به متغیرهای دوره یا دوره‌های قبل خود وابسته باشد، خود همبستگی می‌گویند که اگر به یک دوره قبل وابسته باشد، خود همبستگی مرتبه اول و اگر به دوره‌های قبل تر وابسته باشد همبستگی آن دوره را سریالی گویند. نگاره (۳) تخمین گشتاورهای تعمیم یافته (GMM) برای مدل پژوهش و همچنین مفروضات رگرسیونی را نشان می‌دهد. در این نگاره ضریب برآورد شده برای سلامت مالی وقفه‌دار در سطح اطمینان ۹۹٪ معنادار است. همچنین با توجه به نتایج آزمون‌های AR(2) و سارگان، فرضیه صفر در هر دو آزمون، مبنی بر فرض عدم همبستگی سریالی و معتبر بودن ابزارهای مورد استفاده در روش GMM رد نمی‌شود. در نتیجه اعتبار نتایج مدل آزمون شده مورد تایید می‌باشد. در ادامه با در نظر گرفتن نتایج پیش آزمون‌های آماری

اسلامی اثر منفی از خود بجای می گذارد یا خیر. جهت بررسی فرضیه پژوهش هدف نبود رابطه منفی و معنی دار بین رشوه خواری در ایران و سلامت مالی بانک های اسلامی، به عنوان فرضیه صفر انتخاب و وجود آن (عکس فرضیه صفر) به عنوان فرضیه مقابل در نظر گرفته شد. همان گونه که در نگاره (۳) مشاهده می شود، سطح معناداری محاسبه شده برای متغیر رشوه خواری برابر با ۰/۰۰۰۰ می باشد. در نتیجه فرضیه صفر رد شده و با اطمینان ۹۵ درصد می توان اذعان نمود که رشوه خواری در ایران بر سلامت مالی بانک های اسلامی اثرگذار است. همچنین ضریب برآورد شده متغیر رشوه خواری در ایران برابر با ۱/۶۵۹- می باشد. علامت این ضریب نشان می دهد که رابطه دو متغیر به صورت معکوس است. به گونه ای که افزایش رشوه خواری در ایران سبب کاهش سلامت مالی بانک های اسلامی شده و دارای تغییرات غیر هم جهت هستند و کاهش در رشوه خواری در ایران منجر به افزایش سلامت مالی بانک های اسلامی می گردد.

به تخمین مدل اصلی پژوهش پرداخته می شود، که نتایج آن در نگاره (۳) نشان داده شده است. بر اساس نتایج تخمین مقدار F رگرسیون نشان از توان توضیح دهندگی مدل را دارد و برای مدل، احتمال آماره کمتر از ۰/۰۱ است که می توان گفت در سطح اطمینان ۹۹ درصد مدل معنادار بوده و دارای اعتبار است. همچنین آزمون سارگان ۰/۵۴۶ است که فرض صفر این آزمون تایید می شود و تایید فرضیه صفر حاکی از عدم همبستگی ابزارها با اجزاء اخلاص می باشد و اعتبار کل ابزارهای به کار رفته را تایید می نماید. همچنین نتایج آزمون های (AR(2) ۰/۷۳۹ مبنی بر تایید فرض صفر بوده و فرض صفر مبنی بر فرض عدم همبستگی سریالی و معتبر بودن ابزارهای مورد استفاده در روش GMM می باشد. در نتیجه اعتبار نتایج مدل آزمون شده مورد تایید می باشد. در ادامه نتایج فرضیه پژوهش تحلیل می شود. فرضیه پژوهش به دنبال پاسخ به این سوال است که آیا رشوه خواری در ایران بر سلامت مالی بانک های

نگاره (۳): نتایج تخمین مدل پژوهش

$NPF_{it} = \alpha + \gamma NPF_{it-1} + \beta X_{it} + v_{it} + \varepsilon_{it}$		
وقفه زمانی سلامت مالی	NPF _{t-1}	۰/۶۷۶ (۰/۰۰۵۹)**
رشوه خواری	CPI _t	-۱/۶۵۹ (۰/۰۰۰۰)***
رشد اقتصادی	EGR _t	۰/۰۷۹ (۰/۰۰۰۰)***
بدهی های داخلی	HHC _t	-۰/۲۱۴ (۰/۰۰۰۰)***
رشد کسب و کار	FIXED _t	۰/۰۰۵ (۰/۵۷۴)
اندازه	SIZE _t	-۰/۰۱۸ (۰/۵۶۱)
سوددهی	ROAE _t	۰/۰۰۲ (۰/۶۲۴)
ناکارآمدی	INEFF _t	-۰/۰۹۲ (۰/۰۰۰۰)***
AR(2)		-۱/۰۹ [۰/۷۳۹]
سارگان		۳۹/۱۶ [۰/۵۴۶]
آماره F		-۱/۰۹ [۰/۰۱۸]
جمع مشاهدات		۱۱۵

***، **، * نشان دهنده سطوح معناداری به ترتیب در سطح خطای ۱۰٪، ۵٪ و ۱٪ هستند.

یادداشت ها: تجزیه و تحلیل داده های پانل پویا به صورت GMM بوده است، اعداد داخل پرانتز سطح معناداری می باشد.

منبع: یافته های پژوهش

۹- بحث و نتیجه‌گیری

بانک‌ها به عنوان موسسات مالی و خدماتی نقش تعیین‌کننده‌ای در گردش پول و ثروت جامعه برعهده دارند و از این‌رو از جایگاه ویژه‌ای در اقتصاد هر کشور برخوردارند. از این‌رو فعالیت مطلوب و موثر بانک‌ها می‌تواند در رشد بخش‌های مختلف اقتصادی و افزایش سطح کمی و کیفی تولیدات آثار مهمی بر جای گذارد. در نظام بانکی هر کشور، تجزیه و تحلیل بانک‌ها با مقاصد گوناگونی مانند ارزشیابی سهام، سودآوری، ارزیابی عملکرد، کارایی و... صورت می‌گیرد، ضمن آنکه تجربه وقوع بحران مالی اخیر و آثار مخرب ناشی از انتقال بحران از بخش پولی به بخش واقعی اقتصاد، اهمیت توجه هرچه بیشتر به مقوله سلامت بانکی را آشکار ساخته است. هدف اصلی این پژوهش تشخیص اثر رشوه‌خواری بر سلامت بانک‌های اسلامی می‌باشد. شاخص رشوه‌خواری از گزارش‌های بین‌المللی شفافیت جمع‌آوری شده‌اند. همچنین به دنبال مطالعات قبلی بر سلامت مالی در بانکداری رایج ایران، فرض بر این نهاده شد که سطوح ریسک عدم پرداخت وام را می‌توان با تعیین‌کننده‌های ویژه بانک و اقتصاد کلان شرح داد. متغیرهای اقتصاد کلان از پایگاه داده بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و متغیرهای ویژه بانک از پایگاه داده بورس اوراق بهادار تهران جمع‌آوری شده است. نمونه مورد مطالعه شامل داده‌های پانل نامتوازن ۲۳ بانک اسلامی می‌باشد. به علاوه، سلامت مالی بانک‌های اسلامی از ریسک عدم پرداخت وام اثر معکوس پذیرفته است. یافته‌های بدست آمده از ریسک عدم پرداخت وام به عنوان متغیر وابسته بر یک مجموعه متغیرهای مستقل با استفاده از تخمین GMM گزارش شده است. یافته‌ها حاکی از آن است که وقفه سلامت مالی بانک‌های اسلامی مثبت و معنادار است. علاوه بر این، آزمون سارگان و آزمون همبستگی سریالی، اعتبار مدل را تأیید می‌کند و بر اهمیت در نظر گرفتن اولین تأخیر متغیر وابسته تأکید می‌نمایند. چنانچه شواهد نشان می‌دهد، ضریب رشوه-خواری منفی شده و به طور آماری در سطح خطای ۱٪

معنادار است، که این نشان می‌دهد رشوه‌خواری مشکل تأمین مالی زیان‌آور را از طریق فرستادن وجوه به سمت پروژه‌های بد به جای پروژه‌های خوب، بدتر می‌کند. با توجه به این نتایج شواهد نشان می‌دهد که رشوه‌خواری در ایران بر سلامت مالی بانک‌های اسلامی اثر منفی از خود بجای می‌گذارد. پس نتایج نشان می‌دهد که ریشه بسیاری از تخلفات مالی در بانک‌ها رشوه‌خواری یا فساد مالی است. به‌طوری که یکی از علل اختلاس‌های بزرگ بانکی در سنوات اخیر آلوده شدن کارکنان بانک‌ها به رشوه بوده است. اثبات رشوه کار مشکلی است. زیرا معمولاً افراد مرتشی با استفاده از روش‌های پولشویی، ردیابی منشاء وجوه را غیرممکن می‌کنند. از سویی افراد راشی نیز از ثبت کتبی موضوع ابا دارند. زیرا که قانون آن‌ها را نیز مقصر دانسته و مجازات‌هایی برایشان در نظر گرفته است. لذا بازنگری در موضوع رشوه بسیاری از مشکلات را می‌تواند حل نماید.

نتیجه پژوهش حاضر با مطالعه بوقاتف (۲۰۱۵) همخوانی و مطابقت دارد. این یافته از این رو پیش-بینی می‌شود که عدم وجود رقابت بین بانک‌های اسلامی ممکن است باعث رشوه‌خواری در استقراض-دهی وام‌ها شود. همچنین از دیگر یافته‌های پژوهش ضرایب مثبت رشد اقتصادی می‌باشد که نشان‌دهنده نقش مرتبط محیط اقتصاد کلان در تقویت کیفیت دارایی بانک‌های اسلامی می‌باشد. ضرایب رشد کسب و کار با سلامت مالی بانک‌های اسلامی ارتباط معناداری ندارد که نشان می‌دهد افزایش دادن وام به شرکت‌ها باعث مشکل شدیدتر در بازیابی وام‌ها می‌شود. همچنین اندازه بانک و سوددهی ارتباط قابل توجهی با سلامت مالی نداشته ولی اندازه بانک بر سلامت مالی بانک‌ها اثر معکوسی دارد.

در نهایت با توجه به هدف اصلی پژوهش و ارتباط منفی رشوه‌خواری و سلامت مالی بانک‌ها، کنترل فساد مالی به سود سلامت مالی بانک‌ها می‌باشد. دلیل این امر را می‌توان اینگونه عنوان کرد که طبق مبانی تئوریک ارائه شده، هرچه فساد مالی کاهش یابد،

* فتاحی، شهرام؛ رضایی، مهدی؛ جاهد، طاهره. (۱۳۹۶). تأثیر سلامت بانکی بر سودآوری بانک های تجاری: رویکرد رگرسیون پانل آستانه. فصلنامه راهبرد مدیریت مالی. مقاله ۲، دوره ۵، شماره ۱، (بهار)، ص ۲۹-۵۰.

- * Abid, L., Ouertani, M. N., & Ghorbel, S. (2014). Macroeconomic and bank-specific determinants of household's non-performing loans in Tunisia: a dynamic panel data. *Procedia Economics and Finance*, 13, 58-68.
- * Ahn, S. C., & Schmidt, P. (1995). Efficient estimation of models for dynamic panel data. *Journal of Econometrics*, 68, 5-27.
- * Ali, A., & Daly, K. (2010). Macroeconomic determinants of credit risk: recent evidence from a cross country study. *International Review of Financial Analysis*, 19, 165-171.
- * Al-Marhubi, F. A. (2000). Corruption and inflation. *Economics Letters*, 66(2), 199-202.
- * Anderson, T. W., & Hsiao, C. (1981). Estimation of dynamic models with error components. *Journal of the American Statistical Association*, 589-606.
- * Arellano, M., & Bond, S. (1991). Some tests of specification for panel data: Monte Carlo evidence and an application to employment equations. *Review of Economic Studies*, 58, 277-297.
- * Arellano, M., & Bover, O. (1995). Another look at the instrumental variable estimation of error-components models. *Journal of Econometrics*, 68, 29-51.
- * Baele, L., Farooq, M., & Ongena, S. (2014). Of religion and redemption: evidence from default on Islamic loans. *Journal of Banking & Finance*, 44, 141-159.
- * Barth, J. R., Lin, C., Lin, B., & Song, F. M. (2009). Corruption in bank lending to firms: cross-country micro evidence on the beneficial role of competition and information sharing. *Journal of Financial Economics*, 91, 361-388.
- * Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Merrouche, O. (2013). Islamic vs. conventional banking: business model, efficiency and stability. *Journal of Banking & Finance*, 37, 433-447.
- * Blundell, R., & Bond, S. (1998). Initial conditions and moment restrictions in dynamic panel data models. *Journal of Econometrics*, 87, 115-143.

ریسک عدم پرداخت وام هم کاهش می یابد. به عبارتی کاهش فساد در سطح بانکداری منجر به افزایش وام-دهی به مشتریان و روند تسهیلات دهی را افزایش می دهد. چرا که با کاهش ریسک عدم پرداخت وام، بانک ها قدرت پرداخت وام بیشتری به مشتریان دارند و گرایش بانک ها به پذیرش مخاطره بیش از حد افزایش می یابد.

پیشنهاد می شود بانک ها با توجه به در اختیار داشتن مجموعه ای از معیارها و قوانین و یا حتی تدابیر تشویقی از جانب مراجع و نهادهای نظارتی می توانند، با اقداماتی نظیر طرح های تشویقی در پرداخت های زود هنگام و جریمه های سنگین برای پرداخت های با تاخیر، سطح فساد در سیستم بانکی را کاهش و از این رو سلامت مالی را افزایش دهند.

فهرست منابع

- * آقای چادگانی، آرزو؛ بخردی نسب، وحید. (۱۳۹۷). تأثیر درآمد غیربهره ای بر ریسک و سودآوری (مورد مطالعه: بررسی تطبیقی بانک های سالم مالی و بانک های در معرض خطر). فصل نامه مطالعات مالی و بانکداری اسلامی، ۴ (تابستان)، ص ۱۰۳-۱۴۰.
- * اشرفزاده، ح. ر.، و مهرگان، ن. (۱۳۸۷). اقتصادسنجی پانل دیتا. تهران: مؤسسه تحقیقات تعاون دانشگاه تهران.
- * بخردی نسب، وحید؛ ژولانژاد، فاطمه. (۱۳۹۶). بررسی ارتباط تامین مالی اوراق بهادار اسلامی و سودآوری در بازار سرمایه ایران. فصل نامه مطالعات مالی و بانکداری اسلامی، ۳ (بهار و تابستان)، ص ۱۳۵-۱۶۸.
- * پوریان نسب، آیدا. (۱۳۹۲). مفهوم فساد مالی: شکل ها، علت ها، انواع و پیامدها، مجله حسابدار، شماره ۲۵۹.
- * رهبر، فرهاد؛ فضل الله، میرزاوند و غلامرضا زال پور. (۱۳۸۱). بازشناسی عارضه فساد مالی، جلد یک، جهاد دانشگاهی: دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران.

- * Jabbar, S. F. A. (2011). Corruption: delving into the muddy water through the lens of Islam. *Journal of Financial Crime*, 20(2), 139–147.
- Khemaies Bougatef. (2015). The impact of corruption on the soundness of Islamic banks. *Borsa Istanbul Review*. 15-4 (2015) 283–295.
- * Khemraj, T., & Pasha, S. (2009). The determinants of non-performing loans: An econometric case study of Guyana. Munich Personal RePEc Archive Paper 53128.
- * La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1997). Trust in large organizations. *American Economic Association Papers and Proceedings*, 87(2), 333–338.
- * Louzis, D., Vouldis, A. T., & Metaxas, V. L. (2012). Macroeconomic and bank-specific determinants of non-performing loans in Greece: a comparative study of mortgage, business and consumer loan portfolios. *Journal of Banking & Finance*, 36(4), 1012–1027.
- * Makri, V., Tsagkonas, A., & Bellas, A. (2014). Determinants of non-performing loans: the case of Eurozone. *Panoeconomicus*, 61(2), 193–206.
- * Masood, O., Suwaidi, H., & Thapa, P. D. P. (2012). Credit risk management: a case differentiating Islamic and non-Islamic banks in UAE. *Qualitative Research in Financial Markets*, 4(2/3), 197–205.
- * Mokhtar, H. S. A., Abdullah, N., & Al-Habshi, S. M. (2006). Efficiency of Islamic banking in Malaysia: a stochastic frontier approach. *Journal of Economic Cooperation*, 27, 37–70.
- * Mokhtar, M., & Zakaria, Z. (2009). Classification and management of non-performing loans of Islamic banks and conventional banks: a comparative study. *Jurnal Teknologi*, 51, 31–56.
- * Olson, D., & Zoubi, T. A. (2008). Using accounting ratios to distinguish between Islamic and conventional banks in the GCC region. *The International Journal of Accounting*, 43, 45–65.
- * Park, J. (2012). Corruption. soundness of the banking sector and economic growth: a cross-country study. *Journal of International Money and Finance*, 31, 907–929.
- * Podpiera, J., & Weill, L. (2008). Bad luck or bad management? Emerging banking market
- * Boudriga, A., Taktak, N., & Jellouli, S. (2009). Bank specific, business and institutional environment determinants of nonperforming loans: Evidence from MENA countries. Working Paper, Economic Research Forum 16th Annual Conference.
- * Bourkhis, K., & Nabi, M. S. (2013). Islamic and conventional banks' soundness during the 2007–2008 financial crisis. *Review of Financial Economics*, 22(2), 68–77.
- * Chaibi, H., & Ftiti, Z. (2015). Credit risk determinants: evidence from a cross-country study. *Research In International Business and Finance*, 33, 1–16.
- * Dang, V. A., Kim, M. & Shin, Y. (2012). Asymmetric Capital Structure Adjustments: New Evidence from Dynamic Panel Threshold Models. *Journal of Empirical Finance*, 19(4), 465-482.
- * Ebrahim, M.-S., & Safadi, A. (1995). Behavioral norms in the Islamic doctrine of economics: a comment. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 27, 151–157.
- * Fernandez de Lis, S., Martinez Pagés, J., & Saurina, J. (2000). Credit growth, problem loans and credit risk provisioning in Spain. Working paper BIS Autumn Central Bank Economist's Meeting.
- * Gambling, T. E., & Karim, R. A. A. (1986). Islam and social accounting. *Journal of Business Finance & Accounting*, 13, 39–50.
- * Goldweski, C. J. (2005). Bank capital and credit risk taking in emerging market economies. *Journal of Banking Regulatory*, 6, 128–145.
- * Hansen, B. E. (1999). Threshold Effects in Non-Dynamic Panels: Estimation, Testing and Inference. *Journal of Econometrics*, 93(2), 345-368.
- * Holtz-Eakin, D., Newey, W., & Rosen, H. S. (1988). Estimating vector autoregressions with panel data. *Econometrica*, 56, 1371–1395.
- * Hu, J. L., Li, Y., & Chiu, Y. H. (2004). Ownership and nonperforming loans: evidence from Taiwan's Banks. *The Developing Economies*, 42(3), 405–420.
- * Imam, P., & Kpodar, K. (2010). Islamic banking: How has it diffused. IMF working paper 10/195.
- * Imbierowicz, B. , Rauch, C. (2014), The Relationship between Liquidity Risk and Credit Risk in Banks , *Journal of Banking & Finance*, 40(1), 242-256

یادداشت‌ها

- ¹ Bougatef
- ² Beck et al
- ³ Louzis et al
- ⁴ Yousfi
- ⁵ Park
- ⁶ Abid et al
- ⁷ Ali & Daly
- ⁸ Baele et al
- ⁹ Barth et al
- ¹⁰ Boudriga et al
- ¹¹ Ahn & Schmidt
- ¹² Blundell & Bond
- ¹³ Salas & Saurina
- ¹⁴ Imam & Kpodar
- ¹⁵ Masood et al
- ¹⁶ Corruptions Perception Index
- ¹⁷ Zribi & Boujelbène
- ¹⁸ Makri et al
- ¹⁹ La Porta et al
- ²⁰ Wilhelm
- ²¹ Khemraj & Pasha
- ²² Waemustafa & Sukri
- ²³ Jabbar
- ²⁴ Treisman
- ²⁵ Hu et al
- ²⁶ Swaleheen
- ²⁷ Stern & Feldman
- ²⁸ Holtz-Eakin et al
- ²⁹ Rosly
- ³⁰ Goldweski
- ³¹ Podpiera & Weill
- ³² Gambling & Karim
- ³³ Olson & Zoubi
- ³⁴ Fernandez de et al
- ³⁵ Mokhtar & Zakaria
- ³⁶ Ebrahim & Safadi
- ³⁷ Chaibi & Ftiti
- ³⁸ Bourkhis & Nabi
- ³⁹ Al-Marhubi
- ⁴⁰ Anderson & Hsiao
- ⁴¹ Arellano & Bond
- ⁴² Arellano & Bover
- ⁴³ Dang et al
- ⁴⁴ Hansen
- ⁴⁵ Orthogonal Condition
- ⁴⁶ Sargan
- ⁴⁷ Farrar–Glauber
- ⁴⁸ Imbierowicz & Rauchii
- ⁴⁹ Corruptions Perception Index
- ⁵⁰ www.transparency.org

experience. *Journal of Financial Stability*, 4(2), 135–148.

- * Rosly, S. A. (2005). Critical issues on Islamic banking and financial markets: Islamic economics, banking and finance, investments, Takaful and financial planning. Dinamas Publishing.
- * Salas, V., & Saurina, J. (2002). Credit risk in two institutional regimes: Spanish commercial and savings banks. *Journal of Financial Services Research*, 22, 203–224.
- * Stern, G., & Feldman, R. (2004). Too big to fail: The hazards of bank bailouts. Washington, DC: the Brookings Institution.
- * Swaleheen, M. U. (2008). Corruption and saving in a panel of countries. *Journal of Macroeconomics*, 30(3), 1285–1301.
- * Treisman, D. (2000). The causes of corruption: a cross-national study. *Journal of Public Economics*, 76, 399–457.
- * Waemustafa, W., & Sukri, S. (2015). Bank specific and macroeconomics dynamic determinants of credit risk in Islamic banks and conventional banks. *International Journal of Economics and Financial*, 5(2), 476–481.
- * Yousfi, O. (2013). Does PLS financing solve asymmetric information problems. *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 9(3), 11–26.
- * Zribi, N., & Boujelbène, Y. (2011). The factors influencing bank credit risk: the case of Tunisia. *Journal of Accounting and Taxation*, 3(4), 70–78.

